

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรที่มีผลต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการพึ่งพาตนเอง เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นถึงความรู้ในการใช้สมุนไพร และการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรที่มีการสืบทอดต่อกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และการเกิดอนุรักษ์สมุนไพรภายในชุมชนที่มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในชุมชน ตำบลทาบลาตุค อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน และการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความรู้ในการใช้สมุนไพรในชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง ในตำบลทาบลาตุค อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพร
3. เพื่อศึกษาผลของการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรที่มีต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้อาศัยพื้นฐานจากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการศึกษาวิจัย เช่น แนวคิดเรื่องภูมิปัญญา แนวคิดการถ่ายทอดและการเรียนรู้ การอนุรักษ์ และแนวคิดเครือข่ายเป็นต้น การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ จึงได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีผสมผสานกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การสังเกต (Observation) และการจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) และผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมดตลอดระยะเวลาการศึกษาวิจัย สามารถสรุปผลการวิจัยตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

5.1 ลักษณะทั่วไปของชุมชน

5.2 ความรู้ในการใช้สมุนไพร

5.2.1 ระบบความเชื่อและคุณค่าทางการรักษา

5.2.2 ที่มาของความรู้ในการใช้สมุนไพร

5.2.3 วิธีการใช้

5.3 การถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพร

5.3.1 การเรียนรู้ความรู้ในการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน

5.3.2 การถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรในชุมชน ระหว่างชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้

5.4 การอนุรักษ์สมุนไพรและความหลากหลายทางชีวภาพ

5.4.1 การอนุรักษ์สมุนไพรและความหลากหลายทางชีวภาพ

5.4.2 การพึ่งพาตนเองจากการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ

5.5 อภิปรายผลการศึกษา

5.6 ข้อเสนอแนะ

5.1 ลักษณะทั่วไปของชุมชน

ตำบลทาบลาดูก อยู่ในเขตอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ชาวบ้านภายในชุมชนเป็นชนพื้นเมืองที่ตั้งรกรากถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลานาน ดังนั้นชาวบ้านภายในชุมชนแห่งนี้จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น และส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันมีการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพากันเป็นอย่างดีและมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เช่น การประกอบพิธีกรรมต่างๆ และประเพณีที่มีการสืบทอดต่อกันมา ด้านอาชีพมีการทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักซึ่งมีการปลูกทั้งข้าวและพืชพาณิชย์ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ ภายในชุมชนแห่งนี้มีการนับถือศาสนาพุทธกันทุกครัวเรือน ด้านการศึกษาในปัจจุบันเด็กภายในชุมชนแห่งนี้ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนของรัฐภายในชุมชน ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ลักษณะการปกครองในชุมชนมีการปกครองโดย มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของลูกบ้าน สภาพทั่วไปของพื้นที่ภายในชุมชนมีลักษณะเป็นป่าที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติและมีสภาพเหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโตของพืชหลากหลายชนิด รวมทั้งสมุนไพร ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มต่างๆ เพื่อดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้าน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสมุนไพร ซึ่งการทำงานของกลุ่มต่างๆ มีการร่วมมือ และมีความสามัคคีในการทำงานอันส่งผลให้การดำเนินงานต่างๆ ประสบความสำเร็จ

5.2 ความรู้ในการใช้สมุนไพร

5.2.1 ระบบความเชื่อและคุณค่าทางการรักษา

การดูแลสุขภาพสุขภาพโดยการใช้สมุนไพรของคนภายในชุมชนแห่งนี้ได้ให้ความสำคัญและความเชื่อถือในการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยเป็นอย่างมาก รวมทั้งการใช้วิธีอื่นๆ

ร่วมกับการรักษาทั้งในด้านพิธีกรรมและความเชื่อในศาสนาต่างๆที่ได้สืบทอดต่อกันมา ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันก็ยังมีการปฏิบัติกันอยู่ โดยมีหมอพื้นบ้านเป็นผู้ที่ให้การรักษาอาการเจ็บป่วย ซึ่ง นอกจากการใช้สมุนไพรแล้วยังมีการใช้วิธีอื่นร่วมด้วย ทั้งด้านโหราศาสตร์และไสยศาสตร์ซึ่งส่งผลทางด้านจิตใจแก่ผู้ป่วยและญาติในด้านการเกิดกำลังใจที่ดีขึ้น การลดความวิตกกังวลจากการเจ็บป่วยลง ซึ่งเป็นการรักษาที่ให้ความสำคัญแก่ผู้ป่วยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยผ่านพิธีกรรมต่างๆที่ปรากฏอยู่ภายใต้วัฒนธรรมที่สืบทอดมาเช่น การบูชาครูก่อนการเข้ารับการรักษากับหมอพื้นบ้าน การใช้คาถาอาคมเป่าด้วยสมุนไพร การเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมที่ได้กระทำสืบทอดกันมานี้ยังคงดำเนินอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้ โดยผ่านหมอพื้นบ้านที่มีองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพร และยังคงมีการใช้ตลอดจนสืบทอดสู่คนรุ่นหลัง ซึ่งก่อให้เกิดการผลิตซ้ำ และการเห็นความสำคัญของการใช้สมุนไพร ซึ่งนำไปสู่การอนุรักษ์และการรักษาสมุนไพรให้คงอยู่ในชุมชนได้

5.2.2 ที่มาของความรู้ในการใช้สมุนไพร

การถ่ายทอดความรู้และการเรียนรู้การใช้สมุนไพรภายในชุมชนแห่งนี้ได้มีการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรในลักษณะการกลมกลืนทางสังคม โดยมีบรรพบุรุษเป็นผู้มีความรู้ในการใช้สมุนไพร การเรียนรู้จะเริ่มจากครอบครัวที่มีการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ หากมีผู้ใดในครอบครัวเจ็บป่วยผู้ที่มีความรู้ในการใช้สมุนไพรภายในครอบครัวจะเป็นผู้ดูแลรักษาและเสาะหาสมุนไพรเพื่อนำมารักษาผู้ป่วย บุคคลภายในครอบครัวจะเกิดการเรียนรู้ จดจำ และเมื่อเกิดการผลิตซ้ำหลายๆ ครั้งจนเกิดเป็นประสบการณ์ และสามารถปฏิบัติเองได้ ก็จะมีการถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นด้วยในลักษณะของการแนะนำ ช่วยเหลือหรือสั่งสอน เช่น หากผู้ที่มีความรู้ในการใช้สมุนไพรเป็นผู้ใหญ่ในครอบครัวก็จะสั่งสอนให้แก่เด็กภายในครอบครัวหรือขยายไปยังเครือญาติตลอดจนเพื่อนบ้านใกล้เคียง โดยการถ่ายทอดวิธีนี้มักจะสืบทอดกันไปจนเป็นความรู้ที่ขยายไปในชุมชน ส่วนการเรียนรู้ของหมอพื้นบ้าน มักได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่เป็นหมอแผนโบราณมาก่อนเป็นการเรียนรู้ที่มีขั้นคตอนมากขึ้นและมีการฝึกฝน มีการฝึกปฏิบัติและต้องจดจำรายละเอียดของความรู้ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้มากพอสมควรจึงจะเกิดประสบการณ์และความชำนาญมากพอที่จะใช้รักษาผู้อื่นต่อไปได้

5.2.3 วิธีการใช้

— การใช้สมุนไพรในการรักษาโรคและสรรพคุณ

การใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพของ คนในชุมชนแห่งนี้ มีความเชื่อว่าการรักษาโดยใช้สมุนไพรทำให้หายจากอาการป่วยได้โดยหายขาดจากอาการป่วย แต่ใช้เวลาในการรักษานาน แต่หากรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันมักจะหายจากอาการป่วยเร็ว แต่มักกลับมาเป็นอีกไม่หายขาด และอาจเกิดผลข้างเคียงหรือสารตกค้างจากการใช้ยาแผนปัจจุบันได้อีกด้วย ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้จึงนิยมใช้ยาสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ ซึ่งการใช้สมุนไพรในชุมชนแห่งนี้มีสองลักษณะ คือ การใช้สมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยควบคู่ไปกับการรักษาแผนปัจจุบัน และการใช้สมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยเพียงอย่างเดียว การใช้สมุนไพรทั้งสองลักษณะอาจใช้ร่วมกับวิธีการรักษาอื่นๆ ตามความเชื่อที่ได้สืบทอดมาด้วยเช่นกัน ได้แก่ การรักษาโดยใช้คาถาอาคม เวทย์มนต์ น้ำมันต์ การตรวจดูโชคชะตาราศี

ชนิดของพืชสมุนไพรที่หมอพื้นบ้านใช้ในการปรุงยาและรักษาคนไข้มีอยู่ประมาณ 100-300 ชนิด โดยมีทั้งที่เสาะหาจากภายในชุมชนและเสาะหาจากแหล่งอื่นที่ใกล้เคียงหรือบางครั้งก็ต้องหามาจากที่ห่างไกลมากๆ ในกรณีที่เป็นตัวยาหายาก การปรุงยาสมุนไพรส่วนใหญ่มักปรุงตามตำรับต่างๆ ตามตำรายาโบราณที่แต่ละท่านได้สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ส่วนการใช้สมุนไพรสำหรับการปรุงยาของหมอพื้นบ้าน มักเป็นยาเพื่อรักษาโรคต่างๆ เช่น แก้ปวดเมื่อยทั่วไป โรคนี้่ว โรคริดสีดวงทวาร โรคเหน็บชา โรคอัมพฤกษ์ อัมพาต ไข้หวัด โรคผิวหนัง โรคหอบหืด ยาเจริญอาหาร ยาบำรุงเลือด ยาบำรุงกำลัง ยาแก้แมลงกัดต่อย ยาแก้แพ้ ยาแต่ละชนิดได้มีการปรุงขึ้นมาตามตำรับต่างๆ โดยยึดตำรายาโบราณเป็นหลัก

— การเสาะแสวงหาสมุนไพร

การเสาะแสวงหาสมุนไพรเพื่อนำมาทำยาของหมอพื้นบ้าน ส่วนใหญ่เสาะหาจากแหล่งธรรมชาติภายในชุมชน เนื่องจากมีพื้นที่อยู่ติดกับเขตก้อนป่าและจากการมีสภาพป่าที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ทำให้พบพืชสมุนไพรหลากหลายชนิดในบริเวณชุมชนแห่งนี้ สมุนไพรบางชนิดที่หายากหรือไม่พบภายในชุมชนได้มีการเสาะหาจากต่างถิ่นด้วยเช่นกัน หากชนิดใดสามารถนำมาปลูกได้ หมอพื้นบ้านก็ได้นำมาปลูกภายในชุมชนของตนเองหรือบริเวณรอบบ้านของหมอพื้นบ้าน เพื่อสะดวกในการนำมาใช้และเพื่อขยายพันธุ์ให้มีจำนวนมากขึ้น การเสาะแสวงหาสมุนไพรในแต่ละครั้งมักมีผู้อื่นติดตามไปด้วยและผู้ที่ติดตามหมอพื้นบ้านเข้าป่าเพื่อหาสมุนไพรมักได้รับความรู้และวิธีการในการเสาะหาสมุนไพรตลอดจนวิธีการใช้สมุนไพรไปด้วยเช่นกันจากการบอกเล่าจากหมอพื้นบ้านและการได้เห็นพร้อมทั้งได้ลงมือปฏิบัติจริง

— ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร

การรักษาของหมอพื้นบ้านภายในชุมชนได้ใช้วิธีการรักษาอื่นๆ มาประกอบรวมกับการใช้สมุนไพรด้วย เช่น การใช้คาถาอาคม การใช้เวทย์มนต์ น้ำมันต์ การตรวจโชคชะตาราศี ร่วมกับการรักษาอยู่เสมอและชาวบ้านยังคงนิยมที่จะรักษาโดยวิธีเหล่านี้ ร่วมไปกับการรักษาด้วยสมุนไพร เพราะเชื่อว่าทำให้อาการป่วยหายได้เร็วขึ้นและหายขาดแน่นอน ส่วนความเชื่อในขั้นตอนต่างๆ ของการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านที่ยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ เช่น การเก็บสมุนไพรจะต้องดู วัน เวลา และทิศทางการเก็บ ฤดูกาลในการเก็บหรือ การกล่าวคำขอขมาจากแม่ธรณี ความเชื่อในเรื่องดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึง การแสดงเคารพต่อธรรมชาติของหมอพื้นบ้าน การจะนำยาสมุนไพรตัวใดมาใช้ ต้องมีการขอจากธรรมชาติเพื่อแสดงความเคารพโดยผ่านการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ได้สั่งสอน สืบทอดปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมีความเชื่อว่าหากไม่ทำตามที่ได้รับถ่ายทอดมาสมุนไพรหรือตัวยาก็จะไม่ศักดิ์สิทธิ์ ถึงแม้จะได้สมุนไพรมาก็จะไม่มีฤทธิ์ทางยาหรือใช้ไม่ได้ผล

5.3 การถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพร

5.3.1 การเรียนรู้ความรู้ในการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน

เป็นการเรียนรู้ความรู้ในการใช้สมุนไพร โดยผ่านการถ่ายทอด 2 รูปแบบคือรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบใหม่ รูปแบบดั้งเดิม ที่หมอพื้นบ้านได้รับการถ่ายทอดคือการเรียนรู้จากครอบครัวซึ่งมักมีบรรพบุรุษเป็นหมอพื้นบ้านมาก่อน การเรียนรู้จากวัดโดยช่วงหนึ่งของชีวิตมักมีโอกาสบวชหรือคลุกคลีกับวัด ทำให้ได้รับความรู้จากพระสงฆ์ที่มีความรู้ในด้านการใช้สมุนไพรเช่นกัน การเรียนรู้จากหมอพื้นบ้านท่านอื่นๆก็เป็นแหล่งความรู้อีกแห่งหนึ่งของหมอพื้นบ้าน หากทราบว่าผู้ใดมีความรู้ทางด้านการใช้สมุนไพรก็จะมีฝากตัวเป็นศิษย์และขอรับการเรียนรู้จากหมอเหล่านั้น อีกด้านหนึ่งคือการเรียนรู้ระหว่างเพื่อนทั้งที่เป็นหมอพื้นบ้านและไม่ได้เป็นหมอพื้นบ้านที่มีความรู้ในการใช้สมุนไพรจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอยู่เสมอ รูปแบบใหม่ นอกจากจะได้รับความรู้ในรูปแบบดั้งเดิมดังที่กล่าวมาแล้ว ยังได้มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากสถาบันต่างๆที่เปิดสอนเกี่ยวกับแพทย์แผนโบราณ และการอบรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ตนเอง ซึ่งการแสวงหาความรู้ในรูปแบบใหม่นี้มีลักษณะค่อนข้างเป็นทางการมากกว่ารูปแบบดั้งเดิม

5.3.2 การถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรในชุมชน ระหว่างชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้

จากวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งมีการอาศัยพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตของคนภายในชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่การดำเนินชีวิตยังคงเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่นในเรื่องของการทำมาหากิน การเสาะหาอาหาร การเสาะหาสมุนไพรจากป่า การดำเนินชีวิตที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความสนิทสนม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนรวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และถ่ายทอดความรู้ในเรื่องต่างๆ ให้แก่กัน วิถีชีวิตที่ได้สืบทอดต่อกันมานี้ได้ผ่านการถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้เรื่องต่างๆ ทั้งจากภายในครอบครัวและภายในชุมชนและขยายไปยังชุมชนใกล้เคียง เป็นเครือข่ายการเรียนรู้โดยผ่านเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับต่างๆ เริ่มจากระดับครอบครัวและเครือข่ายที่ได้มีการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรกันภายในครอบครัว ที่ผู้ใหญ่มักจะส่งสอนทั้งทางตรงโดยการบอกเล่าและทางอ้อมโดยการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยสมุนไพรให้แก่บุคคลในครอบครัว เมื่อผู้ที่อยู่ภายในครอบครัวได้รับความรู้จากการถ่ายทอดในลักษณะนี้ก็จะสามารถจดจำและสามารถนำไปใช้ได้เป็นการขยายความรู้ ออกสู่ภายนอกครอบครัว เช่น เครือญาติ เพื่อนบ้านใกล้เคียงและภายในชุมชนเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของคนภายในชุมชนขึ้นมา

ในส่วนของหมอพื้นบ้าน มักมีเครือข่ายการเรียนรู้ที่ซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะมีการเรียนรู้มาจากบรรพบุรุษที่เป็นหมอพื้นบ้าน แล้วยังได้มีการเรียนรู้เพิ่มเติมจากแหล่งอื่นๆ อีก การเรียนรู้ที่ได้จากแหล่งต่างๆ นั้น จะมีต้องมีการฝึกปฏิบัติการรักษาโดยการใช้สมุนไพรและจดจำวิธีการใช้สมุนไพรที่มีขั้นตอนต่างๆ มากขึ้น รวมทั้งการเรียนรู้จากตำรายาที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษด้วยเช่นกัน เมื่อฝึกจนชำนาญและสามารถรักษาผู้อื่นได้แล้ว ก็จะมีการสืบทอดเป็นหมอพื้นบ้านต่อไป และหลังจากนั้นมักมีการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ในการใช้สมุนไพรกับผู้อื่นเสมอ เช่น บุคคลภายในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน หมอพื้นบ้านด้วยกัน รวมทั้งคนภายในชุมชน ซึ่งเนื้อหาในการแลกเปลี่ยนความรู้มักมีความยากง่ายแตกต่างกันไป ตามสถานะของผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด

ปัจจุบันภายในชุมชนแห่งนี้ มีการถ่ายทอดและการเรียนรู้ที่มาจากภายนอกชุมชนด้วยเช่นกัน เช่น การส่งเสริมและสนับสนุนการใช้สมุนไพรจากหน่วยงานของรัฐ เช่น โรงพยาบาล สถานีอนามัย ที่ได้สนับสนุนให้มีการใช้สมุนไพรอย่างถูกวิธีมากขึ้น โดยการจัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้สนใจทั่วไป ส่วนการเรียนรู้ของหมอพื้นบ้านนั้น ได้มีการเรียนรู้จากสถาบันที่มีการถ่ายทอดความรู้

ในการใช้สมุนไพรอย่างเป็นทางการมากขึ้น โดยการเรียนในลักษณะนี้เพื่อให้ได้รับใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์ สามารถรักษาได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

5.4 ผลของการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรที่มีต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการพึ่งพาตนเอง

5.4.1 การอนุรักษ์สมุนไพรและความหลากหลายทางชีวภาพ

การถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์สมุนไพรนั้นสืบเนื่องมาจากเนื้อหาของความรู้ในการใช้สมุนไพร ส่วนหนึ่งจะกล่าวถึงการเสาะแสวงหาสมุนไพรและการขยายพันธุ์เพื่อให้มีปริมาณของสมุนไพรมากขึ้นและเพื่อสะดวกในการนำมาใช้ในวันข้างหน้า จึงได้มีการสั่งสอนถึงวิธีการเสาะแสวงหาสมุนไพร โดยมีการคำนึงถึงการมีใช้ในวันข้างหน้าและการขยายพันธุ์โดยนำมาปลูกทั้งบริเวณรอบบ้านและบริเวณภายในชุมชนรวมทั้งการขยายพันธุ์สมุนไพรในแหล่งที่พบ และเนื่องจากปัจจุบันที่สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ทำให้สมุนไพรหลายชนิด เริ่มสูญหายรวมทั้งมีจำนวนลดน้อยลง ชาวบ้านและหมอพื้นบ้านภายในชุมชนแห่งนี้จึงได้มีความพยายามที่จะเพิ่มทั้งชนิดและปริมาณสมุนไพรโดยการนำมาขยายพันธุ์ให้มีจำนวนมากขึ้น หากพบเจอสมุนไพรตัวใดที่มีจำนวนน้อยและหายากจะรีบนำมาขยายพันธุ์ทันที พร้อมทั้งแนะนำให้ผู้อื่นปลูกด้วยเช่นกัน ในส่วนของการขยายพันธุ์สมุนไพรภายในบริเวณแหล่งที่พบส่วนมากมักจะเป็นป่าที่อยู่ติดกับบริเวณชุมชน ในการเสาะแสวงหาสมุนไพรในแต่ละครั้ง เมื่อพบสมุนไพรแล้ว การนำสมุนไพรมาใช้มักมีการคำนึงถึงวันข้างหน้าเสมอ จึงได้มีการอนุรักษ์สมุนไพรโดยการขยายพันธุ์ในแหล่งที่พบด้วยเช่นกัน หากชนิดใดขยายพันธุ์ไม่ได้ก็จะนำมาใช้ในปริมาณน้อยและถนอมไว้ใช้ในวันข้างหน้าด้วยเช่นกัน เช่น การตากเอาเปลือกจะตากเอาเฉพาะในด้าน ใดด้านหนึ่งจะไม่ตากทั้งหมดซึ่งทำให้ต้นสมุนไพรสามารถมีชีวิตรอดต่อไปได้ การขยายพันธุ์ในแหล่งที่พบนอกจากจะเป็นการเพิ่มปริมาณสมุนไพรให้มีมากขึ้นแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพไปด้วย เมื่อมีพืชพันธุ์และสมุนไพรอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสมการเกื้อกูลซึ่งกัน และกันของสิ่งมีชีวิต ย่อมส่งผลดีต่อระบบนิเวศต่อไป

5.4.2 การพึ่งพาตนเองจากการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ

การดูแลสุขภาพสุขภาพโดยใช้สมุนไพรภายในชุมชนแห่งนี้ได้มีการสืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรมาจากบรรพบุรุษและจนถึงปัจจุบัน ยังคงมีการใช้อยู่เพราะความเชื่อด้านสรรพคุณ

ของยาสมุนไพรและความสะดวกในการใช้เกือบทุกครัวเรือน ภายในหมู่บ้านมีการปลูกสมุนไพรจำนวนแตกต่างกันไป หากเกิดการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ สามารถดูแลรักษาตนเองได้ภายในครอบครัว โดยใช้สมุนไพรที่มีอยู่บริเวณรอบๆ บ้านหรือภายในชุมชน การมีความรู้ในการใช้สมุนไพรและมีตัวยาสสมุนไพรอยู่ภายในชุมชน ทำให้เกิดความสามารถในการดูแลรักษาสุขภาพของตนเองได้และการใช้สมุนไพรในการดูแลรักษาสุขภาพที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาทำให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดขึ้นภายในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการรักษาอาการเจ็บป่วยของแต่ละครอบครัว โดยการแนะนำวิธีการรักษาในด้านต่างๆ มีการช่วยเหลือ เสาะหาตัวยาสสมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยเป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากการพึ่งพาตนเองจากการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยแล้ว สมุนไพรที่ปลูกรอบๆ บริเวณบ้านยังสามารถนำมาประกอบอาหารได้ด้วยเช่นกัน และมีสรรพคุณทางการดูแลรักษาสุขภาพ ซึ่งสมุนไพรที่สามารถนำมาเป็นอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชผักพื้นบ้านและพืชผักสวนครัวที่มีอยู่ในชุมชนและชุมชนยังคงนิยมบริโภค เนื่องจากมีความรู้ที่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเกี่ยวกับสรรพคุณของพืชแต่ละชนิดที่จะส่งผลต่อร่างกายรวมทั้งมีความเชื่อว่าการบริโภคพืชผักพื้นบ้านและผักสวนครัวบริเวณภายในชุมชนมีความปลอดภัยจากสารเคมีต่างๆ ที่ใช้กันในปัจจุบัน เพื่อการผลิตพืชอาหารทั่วไป ทำให้ชุมชนแห่งนี้นิยมบริโภคพืชผักพื้นบ้านและพืชผักสวนครัวจึงมีการปลูกไว้บริเวณรอบๆ บ้านเพื่อสะดวกในการนำมาบริโภคโดยไม่ต้องซื้อจากแหล่งอื่น และหาได้ง่ายเป็นผลผลิตที่ทำได้ภายในชุมชน การบริโภคพืชผักเหล่านี้จึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่นิยมบริโภคพืชที่ผลิตได้ภายในชุมชนเอง ทั้งด้านพืชสมุนไพรที่เป็นยารักษาโรคและสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหารรวมทั้งความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน ที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูล และพึ่งพากันอันนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้แนวทางหนึ่ง

5.5 การอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษารุ่นนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพร ที่มีผลต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยผ่านการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ถ่ายทอดสืบต่อกันมา เป็นวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนที่มีการใช้สมุนไพรในการดูแลรักษาสุขภาพ ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าในชุมชนแห่งนี้มีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลรักษาสุขภาพของคนภายในชุมชน ซึ่งความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษได้สังเคราะห์จากประสบการณ์ผ่านการสังเกต การทดลองใช้ การคัดเลือกและสั่งสมสืบทอดสู่คนรุ่นลูกหลาน เพื่อแก้ปัญหาด้านการเจ็บป่วยภายในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับ ยิ่งยง เทาประเสริฐ(2538) ประสบการณ์ใน

การดูแลรักษาสุขภาพนี้เป็นพื้นฐานในการแก้ปัญหาการเจ็บไข้ได้ป่วยและการดูแลรักษาสุขภาพเพื่อให้มีการดำรงชีวิตที่ปราศจากโรคภัย เพื่อการอยู่รอดซึ่งถือว่าการเรียนรู้ระดับสูงสุดของมนุษย์ เพราะการดำรงชีวิตย่อมต้องประสบกับปัญหาทางด้าน การเจ็บป่วยอยู่เสมอ การแก้ปัญหาที่ได้ผ่านการลองผิดลองถูก การใช้ประสบการณ์เดิมเพื่อหาวิธีแก้ปัญหา มักต้องใช้กระบวนการทางสติปัญญา และอาศัยสิ่งที่เคยเรียนรู้มาเพื่อแก้ไขปัญหาค่าการเจ็บป่วย ซึ่งสอดคล้องกับ Gagne (อ้างในกันยา สุวรรณแสง, 2532) และเป็นวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยผ่านการกระทำของบุคคลในชุมชนที่มีการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานพิศ สัตย์สงวน (2532) การใช้สมุนไพรในการดูแลรักษาสุขภาพจึงเป็นความรู้ต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน และตกผลึกกลายเป็นประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม วิถีคิด และระบบคุณค่าที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ซึ่งสอดคล้องกับ ชศ สันตสมบัติ (2536) ซึ่งความรู้ในการใช้สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน การเรียนรู้จากความจริงในการดำเนินชีวิตและการใช้สมุนไพร ในชุมชนแห่งนี้ที่ยังมีการใช้ในปัจจุบัน เนื่องจากการมีองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพรที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และมีการใช้โดยผ่านตัวบุคคลที่มีองค์ความรู้คือ หมอพื้นบ้าน ทำหน้าที่ในการใช้ องค์ความรู้ในการใช้สมุนไพร เพื่อการรักษาอาการเจ็บป่วยของคนในชุมชน และยังได้มีการถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่นด้วยเช่นกัน จึงทำให้การใช้สมุนไพรยังคงดำรงอยู่ในชุมชนแห่งนี้ซึ่งสอดคล้องกับเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ (2540)

ส่วนที่มาของความรู้ในการใช้สมุนไพร นั้นพบว่า ความรู้ในการใช้สมุนไพรภายในชุมชนแห่งนี้ เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ บิดามารดา หมอพื้นบ้าน หรือผู้มีความรู้ทางด้านการใช้สมุนไพร ที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การสั่งสมความรู้ การถ่ายทอดและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพร ซึ่งความรู้ในการใช้สมุนไพรที่ได้มีการถ่ายทอดต่อกันมาเริ่มตั้งแต่การเรียนรู้อาการป่วยของโรคแต่ละชนิด เรียนรู้ชนิดของสมุนไพร สรรพคุณทางยาแต่ละชนิดวิธีการเก็บและแหล่งที่อยู่ของสมุนไพร รู้วิธีการนำมาใช้ รวมทั้งรู้วิธีการแปรสภาพสมุนไพรชนิดต่างๆ ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ผ่านการสังเกต การทดลองใช้ คัดเลือกและสั่งสมสืบทอดสู่คนรุ่นหลังเป็นประสบการณ์ในการเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาอาการเจ็บป่วยได้ด้วยสมุนไพรที่มีอยู่มากมายใกล้ตัว ซึ่งสอดคล้องกับ ยิ่งยง เทาประเสริฐ (2538)

ด้านวิธีการใช้สมุนไพรในชุมชนแห่งนี้พบว่า ผู้ที่มีความสำคัญในการใช้สมุนไพรคือ หมอพื้นบ้าน เพราะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการใช้สมุนไพรเพื่อแก้ปัญหาค่าการเจ็บป่วยให้กับคนในชุมชนมาเป็นเวลานาน และเป็นผู้ที่บุคคลภายในชุมชนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก

ความรู้ในการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านที่ได้รับการ สืบทอดมานั้น ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการดูแลรักษาสุขภาพของคนภายในชุมชน ซึ่งมีการดูแลรักษาตั้งแต่อาการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ ไปจนถึงในการเจ็บป่วยที่ค่อนข้างหนัก อาการเจ็บป่วยต่างๆ ไปของคนภายในชุมชนแห่งนี้มักเกิดจากการทำมาหากิน เพื่อเลี้ยงชีพ เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มี อาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีการทำงานที่ค่อนข้างหนักจึงทำให้เกิดอาการปวดเมื่อยตามร่างกายต่างๆ ดังนั้นหมอพื้นบ้านจึงได้มีการปรุ่รงยาสำหรับรักษาอาการปวดเมื่อยและยาบำรุงเลือด บำรุงกำลัง เพื่อใช้ดูแลรักษาสุขภาพทั้งตนเอง ครอบครัว และคนในชุมชนอีกทั้งยังได้มีการปรุ่รงยาตามตำรับต่างๆ สำหรับใช้รักษาอาการป่วยอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ภายในชุมชน

การเสาะแสวงหาสมุนไพรของหมอพื้นบ้าน มักจะเข้าไปเก็บในป่าที่อยู่รอบๆชุมชน ซึ่งการเก็บสมุนไพรในแต่ละครั้ง มักมีมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ โดยเป็นความเชื่อที่ได้รับ สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ เช่น การกล่าวคำขอขมาแม่ธรณี การกำหนดช่วงเวลาการเก็บสมุนไพรแต่ละชนิดที่มีความแตกต่างกัน การกำหนดวันเก็บและฤดูกาลในการเก็บที่เหมาะสมกับพืชสมุนไพรนั้นรวมถึงข้อห้ามต่างๆ ในการใช้สมุนไพรซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญจันทร์ ประดับมุข (2532) กระบวนการเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ยาสมุนไพร ซึ่งให้ความสำคัญของสมุนไพรมากกว่าฤทธิ์ทางยาเพียงอย่างเดียว ในขั้นตอนของการรักษาอาการเจ็บป่วยก็เช่นเดียวกัน มักมีความเชื่อและพิธีกรรมอื่นๆ ร่วมกับการรักษาด้วยสมุนไพรเสมอ เช่น การใช้คาถาอาคม เวทย์มนต์ ร่วมกับการรักษาด้วยสมุนไพร เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ที่เคยได้รับในขณะบวชเป็นพระ และเมื่อสึกออกมาเป็นหมอพื้นบ้าน จึงได้ใช้ความรู้ในส่วนนี้ ร่วมกับการรักษาด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุสุมา ชูศิลป์ และคณะ (2532) และนอกจากนี้ยังมีการตรวจ โศกชะดราศีของผู้ป่วย การสะเดาะเคราะห์ การส่งเคราะห์ หรือการสู่ขวัญ ควบคู่ไปกับการรักษาเสมอ ซึ่งการรักษาโดยวิธีเหล่านี้ไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาดและมีลักษณะผสมผสานระหว่างความเชื่อ วิธีการรูปแบบและขั้นตอนต่างๆ ในการรักษาอาการเจ็บป่วย โดยหมอพื้นบ้านมักนำเอาวิธีการต่างๆ ในการรักษามาร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ ชศ สันตสมบัติ (2536) การรักษาลักษณะเช่นนี้เป็นการรักษาที่มุ่งรักษาให้คน ไข้หายจากอาการเจ็บป่วย หากผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นมีทุกข์น้อยลง ย่อมหมายถึงว่า การรักษาของหมอพื้นบ้านได้ผล ทำให้ชาวบ้านภายในชุมชนแห่งนี้ยังคงนิยมรักษากับหมอพื้นบ้าน เพราะมั่นใจว่าจะรักษาให้หายได้ อันเป็นผลทางด้านจิตใจที่สร้างกำลังใจให้ดีขึ้นจากการได้รับการรักษาโดยหมอพื้นบ้าน

การใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งพาตนเองของคนภายในชุมชนแห่งนี้พบว่า ยังคงมีการดูแลรักษาสุขภาพโดยการใช้สมุนไพรเกือบทุกครัวเรือน เนื่องจากมีความเชื่อในสรรพคุณของสมุนไพร

ที่สามารถรักษาอาการป่วยได้หายขาดมากกว่ายาแผนปัจจุบัน แต่การรักษาด้วยสมุนไพรต้องใช้เวลาในการรักษานานมากกว่าการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน ดังนั้นส่วนใหญ่จึงมีการรักษาควบคู่กันไป โดยมักจะไปใช้บริการที่สถานพยาบาลของรัฐก่อนแล้วจึงกลับมารักษากับหมอพื้นบ้านในภายหลัง รวมทั้งพื้นฐานของชาวบ้านเองมีความรู้ในการใช้สมุนไพรมาก่อน ประกอบกับภายในชุมชนเองมีสมุนไพรหลากหลายชนิด ซึ่งหาได้ง่ายทำให้ชุมชนแห่งนี้ยังคงใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพของตนเอง

ลักษณะของการใช้สมุนไพรของชาวบ้านภายในชุมชน มักเกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชนที่มีลักษณะเป็นสังคมชนบทและสืบเนื่องจากในอดีตที่สถานพยาบาลของรัฐห่างไกลจากหมู่บ้าน หากเกิดอาการเจ็บป่วยแก่ผู้หนึ่งผู้ใดภายในชุมชน ครอบครัวจะเป็นกลุ่มแรกที่คิดหาวิธีในการรักษา นอกจากครอบครัวแล้วญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านมักมีส่วนร่วมในการหาสาเหตุและหาวิธีการรักษาเยียวยาอาการป่วยด้วยเช่นกัน เป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ป่วย ครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านภายในชุมชน การแนะนำวิธีการรักษามักมีการแนะนำให้ใช้ยาสมุนไพรชนิดใด และรักษาโดยวิธีใดร่วมด้วย เพื่อให้อาการป่วยหายเร็วขึ้น สมุนไพรจึงเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาอาการเจ็บป่วยภายในชุมชนและเนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีการปลูกสมุนไพรเกือบทุกครัวเรือนรวม ทั้งยังมีป่าค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ สมุนไพรจึงมีมากมาย การมีความรู้ในการใช้สมุนไพรของชุมชน การมีสมุนไพรนานาชนิดอยู่ภายในชุมชน การแนะนำให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันภายในชุมชนนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ด้านการดูแลสุขภาพสุขภาพได้ ซึ่งสั่งสมมาแต่บรรพบุรุษโดยการยึดหลักการหาได้ง่าย ประหยัด มีผลข้างเคียงน้อยการใช้สมุนไพรจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาความเจ็บป่วยขั้นพื้นฐานของชาวบ้านภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ชัยยง เทาประเสริฐ (2538) การพึ่งตนเองจากการรักษาโดยใช้สมุนไพรเป็นสิ่งที่เคยใช้ได้ผลกันมาตั้งแต่อดีต และเป็นสิ่งที่ทำได้ภายในชุมชน ซึ่งถือว่าสอดคล้องกับการพึ่งพาตนเอง

ส่วนการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพร ภายในชุมชนมักมีการถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษ โดยผ่านการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ในการดูแลสุขภาพสุขภาพจากการใช้สมุนไพร โดยการถ่ายทอดความรู้จะเริ่มจากครอบครัวโดยผู้ถ่ายทอดคือ ผู้ใหญ่ที่มีความรู้หรือประสบการณ์ในการใช้สมุนไพร ผู้ที่รับการถ่ายทอดคือ ลูกหลาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูเกียรติ ทิสวรรณ์ (2535) การถ่ายทอดในลักษณะนี้ นอกจากจะเกิดขึ้นภายในครอบครัวแล้ว เครือญาติเพื่อนบ้านใกล้เคียงภายในชุมชน ก็มีการถ่ายทอดในลักษณะนี้ด้วยเช่นกัน หากมีผู้ที่อยู่ใกล้ซัดเกิดการเจ็บป่วยมักมีการแนะนำวิธีการดูแลสุขภาพสุขภาพให้แก่กัน เป็นการถ่ายทอดที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

ผู้รับการถ่ายทอดเมื่อเกิดการเรียนรู้และจดจำ ทดลองใช้จนมีประสบการณ์ก็จะกลายเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป

การถ่ายทอดความรู้ในลักษณะดังกล่าว ยังได้มีการขยายออกไปสู่ผู้อื่น ทั้งในระดับเครือญาติใกล้ชิด เพื่อนบ้าน ในชุมชน และระหว่างชุมชนก็ยังมี การถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ เป็นลักษณะของเครือข่ายสังคมเกิดจากวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์ และเป็นเครือญาติทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน การเรียนรู้ในเรื่องของการดูแลรักษาสุขภาพ ทั่วๆ ไป เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นปกติ และเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนที่ได้สืบทอดต่อกันมา ซึ่งสอดคล้องกับ ชูชาติ เหลี่ยมวานิช (2537) ส่วนการถ่ายทอดความรู้ของหมอพื้นบ้าน ที่นอกจากจะได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษแล้ว มักมีการเรียนรู้เพิ่มเติมจากแหล่งต่างๆ เช่น พระผู้อาวุโสที่มีความรู้ในการใช้สมุนไพร หมอพื้นบ้าน หรือระหว่างเพื่อนจึงทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ของหมอพื้นบ้าน และยังได้มีการเรียนรู้จากสถาบันต่างๆ ที่เปิดสอนด้านการใช้สมุนไพรเพื่อเพิ่มเติมความรู้และสามารถประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ในการใช้สมุนไพรได้อย่างเหมาะสม นอกจากเครือข่ายการเรียนรู้ของหมอพื้นบ้านแล้ว ภายในชุมชนยังมีการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีกลุ่มสมุนไพรที่สมาชิกภายในชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ในด้านการเผยแพร่ และแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ซึ่งถือว่าการเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนด้วยเช่นกัน

การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน ภายในชุมชนแห่งนี้ ปัจจุบันพบว่าการปรับประยุกต์ใช้สมุนไพรในหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ ขั้นตอนการเตรียมสมุนไพรเพื่อปรุงยา ได้มีการใช้เครื่องทุ่นแรงเข้ามาช่วยในการแปรรูปของสมุนไพรเพื่อให้ผลิดยารวดเร็วมากขึ้น การบรรจุยาที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ต่างจากอดีต เพราะในปัจจุบันบรรจุภัณฑ์จำพวกพลาสติกหาได้ง่ายและมีราคาไม่แพงจึงนิยมใช้ ในส่วนของการรักษาของหมอพื้นบ้าน มักมีการใช้อุปกรณ์ทางการแพทย์แผนปัจจุบันเข้าช่วยในการตรวจเช็คร่างกายร่วมกับการรักษาโดยใช้สมุนไพรเป็นการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยการนำความรู้ทางการแพทย์แผนปัจจุบันมาประยุกต์ใช้ในการรักษาแบบพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มะลิและกาญจนา (2534) ที่ในปัจจุบันการรักษาของหมอพื้นบ้าน ได้มีการผสมผสานความรู้ทางการแพทย์แผนปัจจุบันและการแพทย์แผนโบราณเข้าด้วยกัน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน และเพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นในการรักษาให้แก่ผู้ป่วยมากยิ่งขึ้น

ส่วนการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรภายในชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ สืบเนื่องจากการที่หมอฟันบ้านเป็นผู้ที่มีความรู้ในการใช้สมุนไพร โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่ส่วนหนึ่งของความรู้เป็นการสั่งสอนถึงวิธีเสาะหาสมุนไพรและขยายพันธุ์สมุนไพร การเสาะหาสมุนไพรเพื่อนำมาทำยาของหมอฟันบ้าน มักจะนำมาจากป่าและได้มีการขยายพันธุ์สมุนไพรหลากหลายวิธีการ ซึ่งมีทั้งการขยายพันธุ์สมุนไพรภายในป่าตามแหล่งที่พบ และการนำมาปลูกบริเวณรอบบ้าน และภายในชุมชนเพื่อสะดวกในการใช้ เพื่อขยายพันธุ์สมุนไพรให้มีปริมาณมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ (2539) การขยายพันธุ์สมุนไพรโดยหมอฟันบ้าน จึงเป็นการแพร่กระจายความหลากหลายของพันธุ์พืชสมุนไพรด้วย เพราะได้มีการนำพันธุ์สมุนไพรมาเพาะเลี้ยง คัดเลือกพันธุ์ และแพร่พันธุ์ออกไป นอกจากนี้จะมีการขยายพันธุ์ด้วยตนเองแล้วหมอฟันบ้านยังได้เป็นผู้ถ่ายทอดวิธีการอนุรักษ์สมุนไพรให้แก่บุคคลภายในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านใกล้เคียง ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนใกล้เคียง การถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์ของหมอฟันบ้าน ทำให้บุคคลภายในชุมชนได้รู้จักคุณค่าของพืชสมุนไพร ซึ่งถ้าหากชาวบ้านไม่ทราบถึงคุณค่าของสมุนไพร อาจถอนทิ้งหรือไม่สรรหามาปลูกแต่เมื่อทราบถึงประโยชน์และเห็นคุณค่าของสมุนไพรแล้ว บุคคลภายในชุมชนจึงได้มีการเสาะหาสมุนไพรมาปลูกทั้งบริเวณรอบบ้านและภายในชุมชน

5.6 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาในครั้งนี้ มีหลายประเด็นที่ผู้ศึกษาสนใจจากการที่ได้เข้าไปภายในชุมชนเพื่อหาข้อมูลประกอบการวิจัย ประเด็นที่น่าสนใจภายในชุมชนแห่งนี้ คือ วิธีการอนุรักษ์สมุนไพรของคนภายในชุมชน ที่มีความร่วมมือในการอนุรักษ์ทั้งสมุนไพร และพืชพันธุ์ชนิดอื่นๆ กันเป็นอย่างดี และหมอฟันบ้านเป็นผู้ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์สมุนไพร เพราะนอกจากจะมีการนำมาขยายพันธุ์ในบริเวณรอบๆ บ้านแล้ว ยังได้มีการขยายพันธุ์ไว้ในป่าด้วยเช่นกัน การถ่ายทอดในลักษณะนี้ของหมอฟันบ้าน ได้ถ่ายทอดเฉพาะบุคคลใกล้เคียง เช่น ลูกหลานเท่านั้น หากมีการส่งเสริมวิธีการขยายพันธุ์ในลักษณะเช่นนี้ ให้แก่สาธารณชนมากยิ่งขึ้นย่อมทำให้เกิดการแพร่กระจายสมุนไพรในธรรมชาติให้มากยิ่งขึ้น จึงเป็นผลดีต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ประเด็นต่อมาคือ คำราชาโบราณที่พบในชุมชนได้รับการแปลเป็นภาษาไทยส่วนหนึ่ง เนื่องจากหมอฟันบ้านเกรงว่าความรู้ในการใช้สมุนไพรในคำราชาโบราณจะสูญหายไปจากการไม่รู้ภาษาพื้นเมืองของคนรุ่นหลังจึงได้มีการแปลเป็นภาษาไทยและบันทึกไว้เป็น ลายลักษณ์อักษร จึงควรมีการศึกษาและส่งเสริมสนับสนุนให้มีการแปลคำราชาโบราณเป็นภาษาไทยมากขึ้นเพื่อคำราชาโบราณ

จะได้คงอยู่และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดูแลรักษาสุขภาพได้ เพราะตำรายาโบราณเป็นความรู้ที่ได้รับการทดลองและกลั่นกรองมาจากบรรพบุรุษแล้ว หากนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันย่อมเกิดประโยชน์ทางการดูแลรักษาสุขภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

ควรศึกษาในเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพ โดยใช้สมุนไพรของผู้หญิงภายในชุมชน เนื่องจากผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยของคนภายในครอบครัว รวมถึงการได้รับการสืบทอดความรู้ในการใช้สมุนไพรมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งผู้หญิงมีบทบาทในการคัดเลือกพืชพันธุ์ที่เป็นสมุนไพรและเป็นอาหารเพื่อนำมาปลูกภายในบริเวณบ้าน อันจะส่งผลต่อการมีจำนวนพันธุ์พืชเพิ่มมากขึ้นและส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพต่อไป